

MONOGRAFIA SUCHEJ BESKIDZKIEJ

Kolejna „mała ojczyzna” doczekała się obszernej monografii *. Tym razem jest nią Sucha Beskidzka. Monografia jest dziełem pracowników Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie (obecnie Akademii Pedagogicznej), Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz miłośników Ziemi Suskiej. Jej autorzy wykorzystali wszelkie dostępne opracowania ogólne, źródła drukowane, a przede wszystkim materiały archiwalne oraz zbiory prywatne.

Wstępne informacje o regionie przedstawia rozdział poświęcony warunkom przyrodniczym, geologicznym, hydrologicznym i klimatycznym (autor – *Jan Mądry*). One bowiem ... *stworzyły możliwości osiedlenia, określiły kierunki rozwoju gospodarczego i stanowią o dzisiejszej atrakcyjności Suchej Beskidzkiej* (s. 11). Interesująco zarysowane są dzieje Suchej Beskidzkiej w części monografii poświęconej dziejom przedrozbiorowym (*Zdzisław Noga*). Lokowana „na surowym korzeniu” w 1405 r. wieś Sucha, jak należy wnosić z przedstawionych analiz, nie posiada pełnej dokumentacji źródłowej. Stąd też należy podkreślić wysiłki autora, który z rozmaitych źródeł stara się zrekonstruować początki i rozwój osadnictwa w tym regionie. Dotyczy to zwłaszcza takich zagadnień jak rozwój przestrzenny, zajęcia mieszkańców i ogólnie rzecz ujmując – rozwój gospodarczy oraz organizacji samorządu. Na podkreślenie zasługuje również staranność w odtworzeniu stosunków własnościowych.

Sucha była wsią prywatną położoną w księstwie oświęcimsko-zatorskim przy drodze handlowej wiodącej na Węgry. Obok spraw związanych ze stosunkami własnościowymi autor w kolejnych partiach pracy analizuje rozwój przestrzenny i życie gospodarcze. Dowodzi istnienia na terenie Suchej m. in. browaru, huty szkła. Obok rolnictwa, które stanowiło głów-

* *Sucha Beskidzka*, Józef Hempel i Feliks Kiryk. Kraków, 1998.

ne zajęcie miejscowej ludności, dokumentuje także istnienie w XVII w. silnego ośrodka handlowego w Suchej.

Sporo uwagi poświęcił autor strukturze społecznej oraz istnieniu osadnictwa wołoskiego z własnym samorządem. O tym ostatnim problemie szerzej traktuje również w odniesieniu do całej wsi lokowanej na prawie niemieckim. Na marginesie organizacji samorządowego sądownictwa obrazuje także życie obyczajowe tutejszej społeczności. Odrębnie potraktował zjawisko zbójnictwa i jego przyczyny. Wywody na temat dziejów Suchej w okresie przedrozbiorowym kończy opis dziejów parafii suskiej. Problematyka ta kontynuowana jest w kolejnych częściach monografii (*Józef Hampel*), gdzie mowa jest o losach Suchej Beskidzkiej w okresie rozbiorów i dobie autonomicznej. Interesujące, jak sądzę, mogą być poruszane w tej części problemy społeczne, obyczajowe, czy szerzej – kulturowe. Był to bowiem okres, w którym pozycja Suchej uległa zmianie pod względem ekonomicznym i co równie ważne – demograficznym. Autor nie odnotowuje szczególnego zainteresowania w tym czasie tutejszej społeczności życiem politycznym. Porusza m. in. w związku z tym zagadnienie szkolnictwa ludowego jego roli w zakresie podnoszenia świadomości społecznej.

Interesującym uzupełnieniem tej części pracy są aneksy informujące o posiadaczach gruntów w XIX w. W tej części szczególnie godne podkreślenia są wysiłki autora na rzecz rekonstrukcji stosunków własnościowych i rozwoju gospodarki dworskiej. W dogłębny sposób analizuje strukturę rolnictwa. Sporo uwagi poświęca gospodarce leśnej, obok rolnictwa dominującej w tym regionie. Dużo ciekawych informacji dostarczył autor ukazując Suchą jako ośrodek rozwijającego się przemysłu wydobywczego i hutniczego, szczególnie po uwłaszczeniu. Obraz suskiego ośrodka przemysłowego przedstawia także jako skutek szerzej rozumianej polityki austriackiej.

Problematyka gospodarcza narzucała, jak sądzę, autorowi konieczność prześledzenia problemów społecznych, stąd interesujący rozdział poświęcony mieszkańcom Suchej. Tu głównie mogą zainteresować problemy związane z warunkami życia ludności. Trzeba również podkreślić wysiłki autora na rzecz przedstawienia analiz strukturalnych tej społeczności, jej losów na tle ogólnych wydarzeń w Galicji.

Za przełomowe dla rozwoju Suchej uważa autor czasy autonomiczne. Wykorzystując atuty w postaci położenia, bogactw naturalnych, tradycji Sucha przeżywała kolejny okres rozwoju. Widoczne jest to w powstawaniu organizacji społecznych. Powstało w tym czasie m. in. Towarzystwo Ochotniczej Straży Ogniowej w 1887 r. Rok później z inicjatywy hr. Anny

Branickiej powołano do życia Gminną Kasę Pożyczkową. Uwieńczeniem tego okresu stała się ustawa gminna z 1896 roku przyznająca Suchej status miasta. Analizą stosunków społecznych, problematyką szkolnictwa, oświaty, życia religijnego a także stosunków wyznaniowych kończy autor opisanie dziejów Suchej w okresie rozbiorów i doby autonomicznej. *Sucha Beskidzka w Odrodzonej Rzeczpospolitej (Czesław Brzoza) ... była miastem znajdującym się w zasadzie na peryferiach życia administracyjnego i politycznego* (s. 217).

Zmiany administracyjne, problemy gospodarcze, walka o kształt samorządu są treścią tej części monografii. Rekonstruując wydarzenia związane z tą problematyką należy podkreślić, iż autor uczynił to w sposób interesujący i w miarę dostępności źródeł wyczerpujący.

Obok kontynuacji zagadnień związanych z wcześniejszymi losami Suchej, np. gospodarka, szkolnictwo, pojawiły się w tej części monografii walory Suchej jako ośrodka turystyki i wypoczynku. Dokumentując wybory samorządowe autor przedstawił życie polityczne suskiej społeczności, które dokładniej zanalizował w odrębnym rozdziale. W części, którą autor poświęcił życiu społecznemu dużą rolę przypisuje parafii rzymskokatolickiej *wokół, której koncentrowało się życie mieszkańców...* (s. 268). Natomiast w sensie politycznym życie mieszkańców Suchej koncentrowało się głównie, jak twierdzi autor, wokół organizacji prostanacyjnych.

W przejrzysty sposób przedstawiona została sytuacja gospodarcza ludności suskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Nadal głównym źródłem utrzymania było rolnictwo, chociaż należy podkreślić, że Sucha zaistniała także jako ośrodek rzemiosła i handlu. Pozycja suskiego handlu w znacznej mierze zależała od nabywców sąsiadujących z miastem wsi. Nie ominęły tej dziedziny życia gospodarczego konflikty narodowościowe. Stosunkowo niewielki procent ludności żydowskiej (w 1931 – 13,9%) wywoływał niechęć wobec mieszanych spółek handlowych (s. 301).

Okres okupacji zaczął się dla mieszkańców Suchej 4 IX 1939 roku. Rozdział ten autorzy poświęcili ogólnej analizie wydarzeń, związanych z wojną i okupacją. Przywołując wspomnienia przedstawiają obraz dramatu września 1939 r. Autorzy przedstawili działanie okupanta wobec więzionej ludności, jej warunki życia, konspiracyjną działalność, walkę i opór. Uszczegółowienie wydarzeń wojennych znajdujemy w aneksach informujących o zaginionych, poległych, wysiedlonych rodzinach z tego regionu. Po latach wojny Sucha 29 stycznia 1945 roku została uwolniona spod okupacji hitlerowskiej. Przebieg porządkowania powojennych i po-

okupacyjnych skutków stanowi treść kolejnej części tej monografii (*Marian Fortuna*).

W świadomości społecznej w tym czasie mocna była chęć odbudowy przedwojennych struktur politycznych i gospodarczych. Próby odbudowy tych ostatnich były widoczne na terenie miasta. Zderzyły się z nową rzeczywistością. W efekcie na krótko pojawił się pluralizm gospodarczy widoczny na terenie Suchej w organizacjach spółdzielczych. Ta część monografii sięga końca lat 80. Niewątpliwie pierwszym zadaniem po usunięciu okupacji hitlerowskiej dla mieszkańców Suchej była sprawa odbudowy władz lokalnych. Dotkliwy, tak jak i dla wielu społeczności lokalnych był niewątpliwie ubytek ludności, wywołany wojną i represyjną polityką okupanta. Niemniej ważnym problemem poruszonym w tej części monografii są sprawy związane z odbudową i uruchomieniem życia gospodarczego. Dużą rolę, obok twórców spółdzielczości, odegrali w tej mierze miejscowi rzemieślnicy.

W okresie powojennym Sucha awansuje do rangi stolicy powiatu. Sporo uwagi poświęcił autor problematyce oświaty i szkolnictwa, charakteryzując rozwój i sytuację szkół wszystkich szczebli (podstawowe, średnie, zawodowe) w mieście. Po wojnie Sucha Beskidzka odbudowuje się także jako ośrodek sportu i turystyki. Kończącą część wywodów autora stanowi krótka charakterystyka przemian i wydarzeń politycznych po 1989 roku. Uwieńczeniem wielowiekowych dziejów Suchej Beskidzkiej zdaje się być ostatnia część, której treść poświęcona jest zabytkom i szerszej rozumianym wartościom kulturowym (*Bogusław Krasnowolski*).

Architektura suska zdaniem autora jest wyraźnym odbiciem kształtu architektonicznego sąsiednich ośrodków wielkomiejskich. W sposób przekonujący, nawiązując do kolejnych etapów rozwoju Suchej, wskazuje autor na współzależność pełnionych funkcji i wyglądu architektonicznego. Interesująco przedstawił autor losy zamku suskiego i ich kolejnych właścicieli. Wiele uwagi poświęcił budownictwu sakralnemu oraz świeckiemu. W tym ostatnim rozróżnił i scharakteryzował miejscową zabudowę o charakterze miejskim i wiejskim. Nie pominął przy tym wartości lokalnych w postaci twórczości sztuki ludowej. Monografię wieńczą biogramy ludzi zasłużonych dla Suchej (*Jan Henryk Harasimczyk*).

Autor not biograficznych, jak wynika z lektury przedstawianej pracy, jest znakomitym dokumentalistą dziejów Suchej Beskidzkiej. Praca zawiera streszczenia w języku angielskim (*Edwin Watson*) i słowackim (*Joanna Bala*) oraz indeks osób (*Halina Latowska*). Liczne zestawienia tabelaryczne, ilustracje w sposób wyraźny podnoszą walory tej interesującej pozycji, ważnej nie tylko dla społeczności lokalnej.